

UN SIGILIU MOLDOVENESC DIN PERIOADA PREMERGĂTOARE UNIRII PRINCIPATELOR

VALERIAN L. CIOFU

Sigiliul ce-mi propun a prezenta se situează printre ultimele, dacă nu chiar ultimul, din bogatul patrimoniu al sigiliilor Principatului românesc al Moldovei. El mi se pare mai puțin cunoscut marelui public, întrucât nu se află încă expus în muzee, nici sigiliul ca atare și nici documente pe care să fie aplicat; de altfel fiind un sigiliu de aplicat „în uscat” (în maniera timbru-sec), identificarea lui pe actele de cancelarie din arhivele Moldovei este și mai dificilă. Introdus de domnitorul Grigore Alexandru Ghica în 1856, folosit cu intermitență într-o perioadă de timp relativ scurtă, dar bogată în evenimente, în anii 1856, 1859 și 1862 și scos din uz oficial la 24 ianuarie/5 februarie 1862, când domnitorul Alexandru Ioan Cuza proclamă, în mod solemn în fața Adunărilor Moldovei și Țării Românești — reunite în ședință comună, unirea definitivă a Principatelor, dar folosit în fapt până în iunie 1862, sigiliul cu funcție de „Timbru Domnesc” a fost martorul pregătirii, înfăptuirii și consolidării Unirii Principatelor Române Moldova și Țara Românească. În plus, inscripția cu litere latine, reprezintă în contextul epocii, un triumf al scrierii latine în cultura românească. În fine, prin funcțiunea ce a îndeplinit în actele de cancelarie, sigiliul „Timbru Domnesc” a fost precursorul timbrului fiscal la Români.

Sigiliul este din bronz masiv de bună calitate având diametrul de 30 mm. În centru, pe un scut oval este gravată în relief emblema Moldovei, capul de bour cu o stea în cinci colțuri între coarne. Deasupra scutului este coroana princiară înconjurată cu perle. La dreapta și la stînga scutului străjuiesc câte trei steaguri. Compoziția heraldică este bogat ornată cu armele medievale și contemporane ale moldovenilor: jos, două sacalușuri (șrapnele), două obuziere și șase ghiulele sferice, iar sus este minierul unei săbii și vârful unei puști cu baionetă. În exergă, la dreapta și la stînga este inscripția TIMBRU DOMNESC, iar jos de tot este gravat numele gravorului francez I. Bessaignet. Două cercuri în relief încheie conturul sigiliului (figura 1). Observăm că în timp ce în scrierea curentă

a epocii, moldovenii și actele de guvernământ folosesc alfabetul de tranziție, sigiliul lui Grigore Al. Ghica folosește alfabetul latin.

Vedere din față a sigiliului

Mînerul sigiliului, tot din bronz, a fost tocit în urma loviturilor succesive prin care se presa pe hîrtie, dar un meșter neinspirat l-a emanșat ulterior cu o formă ad-hoc din alamă strunjită.

*Imprejurările istorice în care s-a introdus și folosit
noul sigiliu*

Domnitorul Moldovei, Grigore Alexandru Ghica, ofițer de carieră, ajunge hatman al armatei Moldovei, apoi secretar de stat în 1842 și ministru de finanțe în 1843. Simpatizant al mișcării revoluționare de la 1848, el devine Domnitor pe termen de 7 ani, după convenția de la Balta Liman. Pătruns de idei liberale, în perioada domniei (1849—1856). Grigore Al. Ghica desrobește ȧigarii, desființează cenzura presei, dezvoltă școlile, încurajează cultura națională, organizează tipărirea cronicii lui G. Șincai (în trei volume), facilitează întoarcerea din emigrație a numeroși fruntași pașoptiști, se folosește în conducerea Principatului de personalități cu vederi înaintate ca Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Grigore

• Sigiliul se păstrează în biblioteca autorului.

Cuza, Al. I. Cuza, Alecu Russo. În octombrie 1853 pleacă din țară la Viena de unde se reîntoarce în octombrie 1854. În a doua parte a domniei, Grigore Al. Ghica aduce direct în guvern militanți unioniști (C. Negri, D. Ralet, Anastase Panu) care, în echipă ministerială și cu sfătuitoarii recrutați din rândurile burheziei liberale, au acordat o importanță deosebită dotării țării cu legi și instituții moderne. În această perioadă s-a început elaborarea proiectelor de cod și procedură civilă, codul penal și codul comercial, legea timbrului ș.a. În politica externă se observă mai pregnant creșterea influenței franceze, concomitent cu promovarea luptei pentru autonomia țării. În jurul său își atrage consilieri francezi ca doctorul Basseseau și Edouard Grenier, acesta din urmă devenind secretarul Domnului. Din documentele de arhivă ce ne-au fost accesibile (figura 2), constatăm că adjutantul Domnitorului devine Colonelul Edouard de Girard, elvețian de limbă franceză rezident din Insbourg (Elveția). Pe plan economic, acordă capitalului francez concesiuni, ceea ce determină pe generalul I. B. Coronini (comandantul trupelor austriece de ocupație din Principate din toamna 1854 până în septembrie 1855, și fost comandant al corpului austriac din Banat) să afirme că „simpatiile hotărâte ale Domnitorului pentru Franța și camarila lui în întregime franceză sînt foarte puternice” (1). În acest context ne apar clare și împrejurările în care Domnitorul încredințează unui gravor francez comanda de confecționare a noului sigiliu. La 25 februarie/8 martie 1856, Grigore Al. Ghica trimite un memoriu către Congresul de la Paris, conținând observațiile sale la hotărârile conferinței de la Constantinopol (30 ianuarie/11 februarie 1856) protestînd împotriva considerării celor două Principate Române ca parte integrantă a Imperiului Otoman și cerînd totodată unirea lor într-un singur stat².

O scurtă incursiune în istoria forțelor armate ale Moldovei este necesară pentru a putea înțelege corect noua compoziție heraldică a sigiliului introdus de Grigore Al. Ghica și care simbolizează printre altele și creșterea puterii armate a Moldovei. Numirea la 22 martie/3 aprilie 1834 a Domnitorilor Mihail Sturza în Moldova (1834—1849) și a lui Alexandru Ghica în Muntenia a marcat o perioadă de avînt în organizarea și înzestrarea armatelor celor două Principate. Mihail Sturza înzestrează două batalioane de infanterie cu puști cu cremene și săbii scurte (țesace) și plănuiește înființarea unei baterii de cîmp. La 15 ianuarie 1843, se separă o unitate de cavalerie și o unitate de infanterie.

Sub Grigore Al. Ghica, organizarea și dotarea oștirii Moldovei înregistrează noi progrese; se schimbă comenzile și termenii militari de la instrucție și din administrație în românește, dispune trecerea de la alfabetul cirilic la cel latin. În toamna anului 1851 are loc prima manevră cu focuri reale a oștirii moldovenești. În 1852 se transformă corpul slujitorilor într-un regiment de jandarmi, după modelul altor state apoi organizează o baterie de artilerie cu șase tunuri și înființează la

¹ *Istoria României*, Vol. IV, București, 1964, p. 247—250.

² *Ibidem*, p. 243—250.

Copou în Iași un depozit de arme și praf de pușcă, organizând și serviciul sanitar al armatei. În a doua parte a domniei, Grigore Al. Ghica reia organizarea oștirii, dar în condiții financiare grele.

Tot în scopul înțelegerii rațiunilor de stat pentru care Grigore Al. Ghica introduce sigiliul TIMBRU DOMNESC, este necesară o sumară trecere în revistă a finanțelor Moldovei în perioada respectivă. După revoluția din 1848 finanțele Moldovei ridică probleme deosebit de grele, înregistrându-se deficite bugetare succesive în anii 1848—1852; în anii 1853—1855 se înregistrează excedente pentru ca anul fiscal 1856 să se soldeze din nou cu deficit. Măsurile luate de Domnitor pe linia reglementării jurisdicționale a comerțului și a atragerii capitalului francez, însoțite de întărirea legii timbrului (1856), au creat condiții ca în anii fiscali următori (1857—1858) să se asaneze finanțele țării, înregistrându-se din nou excedente la buget³.

Este locul să semnalăm că în această complexă și dificilă politică dusă de Grigore Al. Ghica pentru propășirea multilaterală a activității economice, culturale, legislative, politico-diplomatice și de creștere a puterii armate a Moldovei, se înființează în 1852 Banca Națională a Moldovei, cea dintâi bancă românească de emisiune care obținuse de la crearea ei privilegiul de a emite hirtie-monedă, dar care își manifestă prezența de abia în 1856, prin imprimarea primelor două specimene de bancnote și anume unul de 100 lei (Cent piastres) și altul de 3 ducăți aur (100 lei). Bancnotele acestea însă nu au mai fost puse în circulație (4) (5).

Timbrul și impozitul pe acte și fapte juridice (deci fiscalitatea) au fost legiferate în cele două Principate Române, prin unificarea și contopirea legiurilor existente înainte de Regulamentul Organic, într-o lege unică, la 9 aprilie 1852, adică sub domnia lui Grigore Al. Ghica în Moldova și a lui Barbu Știrbei în Muntenia⁴. Din nevoia de a însănoși și perfecționa în continuare sistemul financiar-fiscal al Moldovei și probabil sub presiunea evoluției nefavorabile a bugetului în anul fiscal 1856, se promulgă *Ordonanța Domnească* din 12 ianuarie 1856. Nr. 2, *întăritoare legei timbrului*, care printre altele prevede⁵:

„Art. 1. Se statornicește tacsia timbrului, pentru toate înscrisurile ce fețile partic.(ulare) ar voi a fi supuse puterei legilor; fără excepție pentru acelea ce ar fi făcute în o țară străină...“.

„Art. 2. Tacsia aceasta este de două feluri, adică 1 a timbr.(ului) gradual și al 2-le a timbr.(ului) ficsă“.

³ Th. C. Aslan. *Finanțele României de la Regulamentul Organic pînă astăzi 1831—1985*. București, 1905, p. 69 și 71.

⁴ C. Moisil. *Prima Bancă Românească de Emistune*. În: „Cronica Numismatică“, anul I, 1920, sept.-oct., p. 47—48.

⁵ G. Slon. *Un billet inédit al Băncii Naționale a Moldovei*. În: „Buletinul Societății Numismatice Române“, anul II, 1921, oct.-dec., p. 97—99.

⁶ D. Gusti ș.a. *Enciclopedia României*, vol. I, 1938, p. 628.

⁷ *Codul judiciar pentru Tribunalele din Moldova, în orînduitu și adnotatu de Avocatul Scarlat Pastiea*. Jassii 1862. Partea II-a. Nr. 353, p. 1011—1022.

„Art. 6. Timbrul fix este pentru orice hârtie dată de o față particulară, câtră ori care instanție administr.(ativă) sau giudecăt.(orească), prețul acestui timbru este hotărât 20 par.(ale) de coală...“.

„Art. 8. Asemenea la întrebuițarea hârtiei de timbru fics, pricina de carele se va atinge, cerând o întindere de mai multe coale, toate coalele vor trebui a fi timbruite“.

„Art. 20. Timbrul va fi de două feliuri : unul pus în uscat, va fi tipărit în albu și va purta titlu : „Timbru Domnesc“, reprezentînd înăuntrul Marca țarei. Acesta se va aplica pe toate hârtiile de orice fire. Acel al doilea va fi tipărit în negru, și va sluji pentru însemnarea tacșiei hârtiei. Acesta va purta în sine inscripția sumelor.

„Art. 41. Marca timbrului nu este ertat de a o acoperi cu scrisoare, sau de a o feșeli prin orice chipu“.

Ordonanța conține în detaliu și modul de aplicare și tabele cu valoarea timbrului gradual (proportional cu valoarea obiectului, afacerii, privilegiului etc.), dar care nu prezintă interes în speță.

Dacă privim însă „cu ochii minții“ la starea în care se găsea administrația Principatului în acea vreme, ne putem imagina implicațiile ce comporta aplicarea acestei ordonanțe în cancelariile statului și cu deosebire în finanțele sale și ale „feșelor particulare“ interesate.

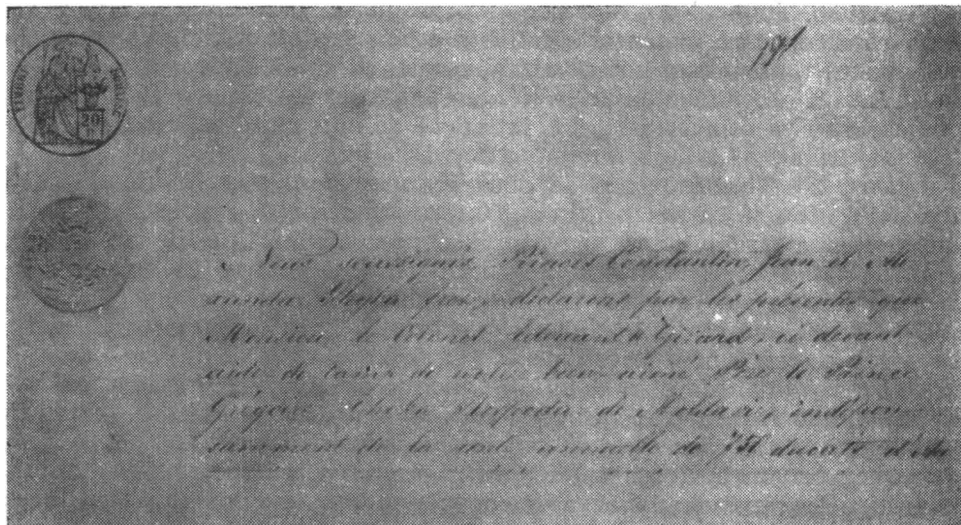
Nu lipsită de semnificație, dar și de umor, este relatarea după care Domnitorului Grigore Al. Ghica i se mai spunea în popor și „Timbru Vodă“, deoarece de numele său era legată votarea legii timbrului.

În figura 2 prezentăm fotocopia unui act legalizat de Secretariatul de Stat al Moldovei la 14 aprilie 1856, prin care Principii Constantin, Ion și Alexandru Ghica, fiii Domnitorului, atestă venitul anual al adjutantului tatălui lor, colonelul Edouard de Girard, originar din Elveția. Sus la stînga este timbru fix tipărit în negru, reprezentînd valoarea hîrtiei ministeriale de 20 parale (2 file), iar dedesubt este aplicat în uscat sigiliul TIMBRU DOMNESC, conform cu figura 1. De remarcat că și timbrul în negru are în partea de jos înscris numele lui I. Bessaignet, iar calitatea bună a hîrtiei ne permite a presupune că era importată (probabil din Franța).

Cercetarea atentă a documentelor vremii păstrate la Arhivele Statului din Iași (Fond Secretariatul de Stat) ne-au permis a descoperi și localiza perioada în care a fost folosit sigiliul uscat TIMBRU DOMNESC, ce face obiectul studiului de față. Primul document purtînd însemnele din figura 2 este datat 12 aprilie 1856 ; este scris cu litere cirilice și e adresat Onorat(ului) Secretariat de Stat. Urmează apoi cîteva petiții, adresate fie Secretariatului de Stat, fie Sfatului Administrativ, fie unor miniștri (de ex. Aga Dimitrie al Moldovei).

În documentele anilor 1857—1858 Fond Secretariat de Stat nu am găsit nici un act purtînd acest sigiliu ; faptul poate fi explicat fie prin înșănătoșirea finanțelor țării (după cum arătăm în 1857—1858 bugetul a înregistrat excedente), fie prin vreo ordonanță de abrogare temporară a

* În original este scris cu alfabetul de tranziție : „Timbpu Domnesc“.

Act legalizat, purtînd timbrul și sigiliul Moldovei (aprilie 1856)

legii timbrului emisă de caimacamii ce s-au succedat la cîrmuirea Moldovei pînă la 5 ianuarie 1859. Fapt este că în „Codu judiciarului...” publicat în 1862, Ordonanța Domnească din 12 ianuarie 1856 există în colecție, dar nu am putut identifica vreo ordonanță sau ofis domnesc de anulare sau modificare a acesteia.

Anul Unirii, 1859, aduce din nou în actele Moldovei însemnele de Stat (figura 2). Astfel, la 2 ghenar 1859 se legalizează o petiție adresată „Prea Înălțate Doamne” și urmează apoi vreo zece petiții, date pînă la 25 septembrie 1859, adresate Ministerului Trebilor străine, Ministeriului de Finans, Consiliului Administrativ, Domnitorului Alexandru Ioan I, Secretariatului de Stat, Poliției Capitalei. Aceste petiții sînt scrise cu alfabetul de tranziție, iar una în limba franceză.

În fondul arhivistic al anilor 1860—1861 nu am reușit a mai găsi acte similare, pentru ca în 1862 să apară din nou trei petiții cu însemnele din figura 2, adresate Directoratului Justiției pentru depart. Moldovei și Ministerului Dreptății. În anii următori nu am mai identificat documente cu aceste însemne; este lesne de înțeles că odată cu proclamarea Unirii definitive a Principatelor (24 ianuarie 1862), sigiliile provinciale au fost înlocuite cu cele ale Statului Român. În conținutul lor, petițiile ce necesitau sigiliul TIMBRU DOMNESC se refereau la cauze majore ale cetățenilor, ca de exemplu înființarea unui oficiu poștal și concesionarea lui pe 25 ani, acordarea cetățeniei române, legalizarea veniturilor unor cetățeni străini în Principat, acordarea unor privilegii etc. O notă aparte face memoriul datat 19 martie 1859 semnat de Ion Ghica, Mihail Kogălniceanu, D. Sturza adresat Domnitorului (cu formula „Prea Înălțate Doamne”), scris însă pe hîrtie albă obișnuită, fără sigiliul TIMBRU DOMNESC, dar care nu are rezoluția Domnitorului (!).

Splendida gravură a sigiliului introdus de Grigore Al. Ghica constituie proba măiestriei artistice a gravorului francez I. Bessaignet. Conținutul compoziției heraldice însă nu poate fi atribuit gravorului; el își găsește sorgintea în sigilografia veche a Moldovei și în indicațiile date de sfătuitorii Domnitorului, dacă nu chiar ale însuși Domnitorului, militar de carieră, cu o îndelungată și reușită activitate de întărire a prestigiului și armatei țării, pe care presupunem că a ținut să le immortalizeze în noul sigiliu. O privire retrospectivă asupra sigiliilor Țării Moldovei ne permite a identifica fără echivoc modelul principal după care s-a inspirat gravorul: este Sigiliul Divanului Principatului Moldovei folosit în ultimul pătrar al veacului 18 și începutul veacului al 19-lea (figura 3).

Sigiliul Divanului Principatului Moldovei de la sfârșitul sec. al XVIII-lea

Acest sigiliu executat din fier forjat, cu diametrul feței de 57 mm și minier neornamentat, este expus la Muzeul de Istorie al R.S.R. (etajul 1, sala 35). Și la Muzeul Unirii din Iași (parter, sala 2) se află expus un atestat al Sfatului Administrativ al Moldovei, podoaba inegalabilă cred eu, a sigilografiei Moldovei. Sus este titulatura și hrisovul cu semnătura Domnitorului Scarlat Callimachi urmat de sigiliul personal al Domnitorului, cu data 15 noiembrie 1816; urmează atestatul Divanului Moldovei cu semnătura a 11 membri ai Sfatului și sigiliul aplicat (conform figurii 3) cu data de 2 noiembrie 1816, după care urmează, certificarea și pecetea Departamentului Trebilor Străine cu data 20 noiembrie 1816 și în fine, avizul (necesar în cauza în speță) al Consulului general rus în

Moldova, Valahia și Basarabia și pecetea acestuia, cu data 24 noiembrie 1816. Este vorba de un atestat prin care se întăresc privilegiile asupra unei moșii „Dumnealui Gheorghe Kostandaki, nepot răposatului slujer Panaiti...”. Cercetarea acestui sigiliu și perioada în care a fost utilizat merită ele înșile atenția unor cercetători mai atent aplecați asupra domniilor Ghiculeștilor în Moldova. Semnalăm doar că în cele 21 nișe circulare scobite la periferie sînt gravate emblemele vechilor ținuturi ale Moldovei, din care par a lipsi cele ale ținuturilor Sucevii și Cernăuților. Așa dar, sigiliul a fost executat cîndva după răpirea Bucovinei de Imperiului Habsburgici adică după 1775^{*}, poate chiar în partea finală a domniei lui Grigore al III-lea Ghica (1774—1777).

Inscripția de pe acest sigiliu, gravată cu litere cirilice, cu citire inversă, este **Диванъа Княжескѣ Молдавскѣ** (Divanul Cnejeiei Moldovei). Emblema Moldovei este identică celei de pe sigiliul lui Grigore Al. Ghica, capul de bour are numai un singur accesoriu, steaua în cinci colțuri (lipsind semiluna și rozeta sau soarele, prezente în emblemele Moldovei medievale), simplificare pe care o mai găsim și în stema unită a Moldovei și Țării Românești din sigiliul lui Scarlat Ghica, la 1758, iar mai târziu apare în stema României sub Alexandru Ioan Cuza[†]. Deosebirile dintre compoziția heraldică a celor două embleme (figura 1 și figura 3) constau în înlocuirea armelor antice — tolba cu săgeți și arcu — din vechiul sigiliu, prin cele două sacalușuri, guri de foc scurte, arme de apărare, de atac și de intimidare a inamicului, cunoscute de moldoveni încă din timpul lui Vasile Lupu (1634—1653) și despre care cronicarul relatează: „Au slobozit tirgoveții (și spun că cu învățatura Mogildei păharnicul) un săcaluș, den, care sacaluș glonțul foarte pre aproape au lovit de Vasile Vodă”[‡]. Aceste arme au intrat în legende populare ale Moldovenilor, cu deosebire în Bucovina, și erau folosite pînă nu de mult la serbări și părăzi. Gravorul francez mai înmulțește numărul steagurilor de la 4 la 6, simbolizînd creșterea armatelor Moldovei și introduce sabia și pușca cu baionetă cu care erau dotate armatele Moldovei din epoca lui Grigore Al. Ghica. Că Domnitorul Moldovei ținea atît de mult la însemnele militare, stă mărturie și faptul că în timpul peregrinărilor sale prin țările Europei de vest (1853—1854) își face la artistul M. Alophé din Paris o litografie în mare ținută militară.

Cîteva cuvinte despre personalitatea gravorului. Numele gravorului francez I. Bessaignet nu este înscris în „Dictionnaire des Peintres, Sculpteurs, Dessinateurs et Graveurs” în opt volume publicat la Paris între 1948—1955 sub îngrijirea lui E. Bénézit. Această omisiune se datorește nu valorii sale artistice modeste, ci faptului că el n-a preluat comenzi

^{*} În *Descriptio Moldaviae* a lui Dimitrie Cantemir (cap. IV), ținuturile întregii Moldove sînt în număr de 23, inclusiv cele patru ținuturi din sud-est ce se aflau sub administrația directă a Imperiului Otoman.

[†] D. Gusti ș.a. *Enciclopedia României*. Vol. I, 1938, p. 67—69.

[‡] Miron Costin. *Opere* 1958, p. 144.

oficiale de la monetăria statului francez, iar pe de altă parte, gravura franceză din prima jumătate a secolului 19 nu a fost încă studiată și sistematizată suficient. O sumară dare de seamă ce am primit recent de la Palais de la Monnaie din Paris* reliefează marea personalitate a gravorului. Artist în gravură și medalistică, I. Bessagnet a lucrat sub domnia regelui Louis-Philippe (1830—1848), sub a doua republică și la începutul celui de al doilea imperiu francez (după 1852). În atelierelor sale personale, Bessagnet a realizat medalii neoficiale, comandate pentru marile personalități ca și pentru lojile masonice, plachete, decorații, insigne, inele-sigilii și sigilii, inclusiv în timbru-sec și în special pentru țările Europei centrale și orientale.

Prezența la curtea Domnitorului Grigore Al. Ghica a secretarului personal francez și a adjutantului elvețian, a permis plasarea comenzii la acest gravor, a cărui cunoștință a putut-o face și personal la atelierelor artistului M. Alophe din Paris, care i-a făcut portretul oficial în litografie. De altfel, privită pe un plan mai larg, al raporturilor multiple româno-franceze ce au luminat și dinamizat epoca renașterii naționale a Românilor din secolul trecut, prezența unui artist-gravor în sigilografia Moldovei nu constituie un eveniment singular și nici excepțional, dar oricând demn de reamintit.

*

Lucrarea ce mi-am propus, de a reconstitui funcțiunea și semnificația istorică a acestui sigiliu ce memorează parcă o epocă atît de frămîntată, dar și glorioasă, n-aș fi putut-o realiza fără concursul unor colaboratori remarcabili, înzestrați cu pasiune și harul omeniei. Aș dori să aduc și pe această cale călduroase mulțumiri distinsei cercetătoare Rodica P. Anghel de la Arhivele Statului din Iași, care mi-a dat concursul la descoperirea documentelor de arhivă pe care s-a aplicat sigiliul și la delimitarea perioadei istorice în care acesta a fost folosit. Un semn de grațitudine doresc a exprima la adresa Directorului Arhivelor Statului din Iași, Adrian Prioop, care mi-a permis accesul la fondurile arhivistice ale cancelariei Moldovei din preajma Unirii. Omagiu de cunoștință doresc a-i prezenta prof. dr. Florian Georgescu, directorul Muzeului de Istorie al R.S.R. din București pentru amabilitatea de a-mi fi permis accesul la studierea și fotografierea sigiliului Divanului Principatului Moldovei din ultimul pătrar al veacului 18. Fotografului artist Eugeniu Stătescu de la cooperativa FOTOGRAFIA — București îi exprim călduroase mulțumiri pentru strădania de a fi executat fotografiile de o calitate tehnică ireproșabilă.

---

* Prin amabilitatea dl. Maurice Muszynski, membru în comitetul de redacție al revistei pariziene „L'information Numismatique“.